

Les ombres de la nit medieval

El ferri control ideològic de l'Església Catòlica durant l'edat mitjana proscriurà la major part dels somnis com a obra del dimoni, alhora que déu es "revelarà" a personalitats religioses. Sant Tomàs, cap al final d'aquesta època, encetarà una actitud de major tolerància.

L'edat mitjana comprèn des de la desfeta de l'imperi Romà d'Occident, al segle V, fins a la caiguda de Constantinoble, el 1453. A tot Europa s'hi va establir un model de societat militarista, de rígida jerarquia estamental i de caràcter eminentment rural (especialment durant l'alta edat mitjana). És l'època de la cristianització completa d'Europa, que es clou amb Lituània, el 1386. Una església militant, i en procés expansiu, s'articula amb els poders temporals, tot configurant societats de marcada empremta teocràtica. Durant molts segles, els monestirs foren la més sòlida estructura d'organització social del territori, tot exercint funcions econòmiques, administrati-

ves i culturals, a més del seu quefer pròpiament espiritual. El cristianisme fou l'instrument de legitimitació emprat per totes les monarquies europees.

La concentració de l'activitat intel·lectual en monestirs i catedrals, a més de l'ús del registre oral com a únic vehicle de la cultura popular, fan del pensament cristià el testimoni quasi exclusiu de l'època. Un pensament que transforma, en una feixuga càrrega de superstició demonològica, tots els continguts inassimilables de les tradicions paganes i de les dissidències herètiques. Les concepcions medievals dels somnis són deutores d'aquesta dinàmica ideològica global.

Emperò hi ha dues excepcions en l'occident medieval europeu: les zones sota dominació aràbiga de la península ibèrica, i els països escandinaus. La tardana cristianització d'aquests darrers (Islàndia, Dinamarca i Noruega els segles X-

XI, i Suècia els segles XI-XII) permeteren que en les sagues islandeses, i en altres escrits medievals com *La història de Noruega*, quede reflectida la seua cosmovisió pre-cristiana. Els somnis són molt presents a les sagues. Els escandinaus en tenien una concepció profètica; així a la *Saga dels germans jurats*, al capítol cinquè, Thorgeir afirma: "Jo veig clarament l'esdevenidor en els somnis".

L'*alter ego* —el doble psíquic— d'un mateix, o d'altre, es manifesta als somnis, sovint en forma d'animals. Associen un estat d'agitació del dorment quan efectua descobertes per mitjà dels somnis. També existia la figura de l'expert en l'art de la interpretació.

De l'imperi de Bizanci només hem heretat una obra dedicada íntegrament al món dels somnis, l'*Oneirokritikon* d'Achmet, personatge del qual no hi ha cap altra referència biogràfica, escrita en una data que oscil·la entre el 813 i les acaballes del segle XI. Segons refereix Evelyne Patlagean a *Bizanci segles X-XI*: "La Clau dels somnis d'Achmet reconeix, en primer

El dimoni representà un important paper en la ideologia de l'Església Catòlica medieval. La recurrència a aquesta figura va servir a l'església com a mitjà de control social.

lloc, els objectius sexuals dels seus lectors. No li causa cap sorpresa que els cabells i el borrisol signifiquen, a la vegada, el poder polític i la potència viril; hi ha nombrosos paràgrafs consagrats al seu creixement o a la seua pèrdua en diferents punts del cos. Estar lligat esquena contra esquena presagia concubines més desitjades que les dones legítimes; un senyal, amb el cap, a una dona, relacions futures [...] Qui es calça unes sandàlies noves, sense caminar amb elles, trobarà una esposa; i si ja és casat, una concubina nova. El dorment pot somiar amb cardades, fins i tot amb sexualitat bestial, que l'interpret no s'immuta en absolut." Aquest manual diferencia entre somnis privats (que cal interpretar en funció de la posició social i el sexe del subjecte) i somnis de grans personatges polítics i religiosos. Hi dedica força atenció a les figures animals i a les visions de caràcter religiós cristià.

Somnis proscrius. L'any 314, al primer concili d'Ankara (Ankara), l'església va prohibir l'endevinació de l'esdevenidor per mitjà dels somnis. La teoria habitual, de l'església de l'edat mitjana, tendeix a establir una divisió entre les "visions" o "revelacions", considerades com a somnis vertaders que eren proporcionats per déu, normalment a distingides personalitats religioses; i els somnis falsos, obra dels dimonis, que tenen un caràcter temptador, enganyós, pertorbador i lúbric. El mateix cos humà també era considerat com un generador

de somnis sospitosos. Al creient cristià se li demanava que estiguera previngut contra els somnis i la temptació de pecat que representaven. Aquest anatema de l'església contra el fet oníric es va fer menys rigorós a partir dels segles XI-XII, tot admetent que els somnis neutres i els bons eren més comuns que els diabòlics.

La figura femenina, vinculada als somnis profètics de l'època, fa un paper, bàsicament, en tant que mare d'un gran personatge cristià. És el cas del somni de santa Mònica, mare de sant Agustí, relatat per ell a les *Confessions* (llibre III, cap. XI). "Ella es va veure en somnis dreta, damunt d'un regle de fusta; un jove se li acostava, radiant, ple de joia, i que somreia a la seua tristesa i a la seua malenconia. Li preguntà quina era la cau-

sa del seu dolor, de les seues llàgrimes quotidianes, amb l'ob-

jecte d'instruir-la, com sempre en aquests casos, i no per saber-ho d'ella mateixa. Ella li contestà que es lamentava per la meua pèrdua. Llavors ell li va ordenar que es tranquil·litzara i li pregà que s'hi fixara i observara que, allà on ella es trobava, també m'hi trobava jo. Ella va mirar i constatà que, en efecte, jo hi era al seu costat." Aquest somni anuncia la conversió al cristianisme de sant Agustí, nou anys abans que s'efectuara.

La mare de sant Domènec (Domingo de Guzmán 1170-1221) va tenir un somni quan estava prenyada: "Havia portat al món un gosset, que duia una torxa brillant a la boca." Sant Domènec, que també va participar en la lluita contra els albigesos i els càtars del Llenguadoc, fou el fundador, el 1215, de l'ordre dels dominicans (*Domini canes*, els "gossos del Senyor", segons un joc de paraules emprat, aleshores, pels mateixos membres de l'orde religiós). Al seu darrer sermó al Llenguadoc, sant Domènec proclamava: "Durant molts anys us he amonestat amb suavitat en les meues prèdiques, les meues oracions i per les meues llàgrimes. Però... allà on la benedicció no obté res, els cops de bastó poden produir un resultat!"

Sant Tomàs d'Aquino (1225-1274), que és el representant més característic de l'escolàstica, defensà una posició més tolerant que no la prevalent a l'església medieval en relació als somnis. A la *Summa theologica* escriu: "No sembla que l'endevinació per mitjà dels somnis siga il·legal. Fer ús d'instruccions divines no és il·lícit. Déu instrueix els homes per mitjà dels somnis. Car hi està dit en Job (XXXIII, 5): Déu parla pels somnis, per les visions nocturnes, quan els homes es lliuren a un son profund, quan estan adormits al seu llit. Aleshores ell els dona avisos i posa el segell a les seues instruccions."

Vicent Bello

(La setmana vinent: Inquisidors, bruixes i somnis)

L'església medieval va establir que els somnis falsos eren obra de dimonis. Al creient cristià se li demanava que estiguera previngut contra els somnis i la temptació de pecat que representaven.

